

76

Forsvarsdepartementet.

St. prp. nr. 191.

(1917)

Om fuldførelse av kanonverkstedet paa Kongsberg.

Forsvarsdepartementets indstilling av 9de november 1917, som er bifaldt ved kongelig resolution av samme dag.

(Foredraget av statsraad Holtfodt.)

Kanonverkstedet paa Kongsberg.

Til kanonverkstedet har Stortinget ialt bevilget kr. 600 000,00 (nemlig i 1916 kr. 250 000,00 og i 1917 kr. 350 000,00).

I st. prp. nr. 102, 1917, side 8, hvortil man tillater sig at henwise, fremla departementet en noget utvidet plan for kanonverkstedet sammenlignet med den i st. prp. nr. 84, 1916, omhandlede plan. Omkostningsoverslaget for den av departementet i 1917 opsatte plan viste en samlet utgift av kr. 1 000 000,00 iberegnet kr. 160 000,00 til et presseverksanlæg.

Den kombinerte budget- og militærkomite har i sin indstilling angaaende den sidst givne bevilgning (Indst. S. LXXII, 1917, side 5) anført bl. a., at komiteen fastholder den oprindelige plan for kanonverkstedet som væsentlig montageverksted med utnyttelse av de private verksteder Yderligere har komi-

teen anført at der er truffet forføining til at utvide marinens artilleriverksteder paa Horten til ogsaa at omfatte kanonfabrikation, og at den anser etablering av to kanonverksteder uheldig.

Som følge av disse uttalelser fandt departementet at maatte underkaste spørsmålet om planene for kanonverkstedet paa Kongsberg ny behandling med bl. a. en nærmere utredning av hvorvidt det lar sig gjøre at foreta en reduktion av den sidst fremsatte plan. I den anledning har man nedsat en kommission til sakens behandling.

Da der fra generalfelttøimesteren gjentagne ganger var kommet i n d t r æ n g e n d e krav paa anskaffelse av en smipresse til kanonverkstedet, fik kommissionen ogsaa i oppdrag at utrede dette spørsmål.

Som medlemmer av kommissionen opnevntes professor Sæland, direktør Høy og direktør Schwartz.

Om fullførelse av kanonverkstedet paa Kongsberg.

Dens mandat var følgende:

«Under forutsætning av at man ved fabrikation inden landet skal søke dækket sit behov av kanoner indtil 12 cm. kaliber og haubitser indtil 15 cm. kaliber, vil kommissionen ha at utrede i hvilken utstrækning og hvorledes dette bør ske ved statsfabrik — herunder hvorvidt et presseverk bør anlægges og dettes eventuelle kapacitet.»

Kommissionens indstilling av 4de oktober 1917 følger som utrykt bilag.

Ved bestemmelse av de største kalibre som kanonverkstedet maa planlægges for, har departementet tat hensyn til nødvendigheten av at kunne fabrikere inden landet det skyts som felthæren og vore landbefæstninger stort set trenger, samt det bestrykningsskyts som kræves til kystbefæstninger og provisoriske minefelter, foruten det mobile skyts som er nødvendig til forsvar av kystbefæstningenes landfronter. Hertil kommer hjemmefabrikation av antiballonkanoner for det mobile og faste forsvar, større byer og industrielle anlæg m. v.

Departementet skal bemerke, at den i kommissionens indstilling anførte plan for skytsfabrikationen i 10 aar ikke — som opgit — er meddelt av forsvarsdepartementet, men opplyses av generalfelttøimesteren at være opgit av ham efter mundtlig konferanse med Kommanderende General.

Medregnes befæstningenes behov for skyts til utskiftning eller supplering av bestrykningsskyts som ikke længere tiltredsstillers tidens krav, samt et efter krigens erfaringer nødtørftig antal mobilt skyts og antiballonkanoner, hvortil kommer nødvendig bestrykningsskyts til provisoriske minesperringer, har man for tiden nedenstaaende krav paa oparbeidelse av skyts indenlands — iberegnet det hvortil bevilgning foreligger:

Til felthæren:

Av 7,5 cm. skyts	236	stk.
« 10,5 « kanoner	30	«
« 12 « felthaubitser	6	«
« 15 « —«—	36	«

Til befæstningene:

Av 7,5 cm. luftskyts	64	«
« 7,5 « skyts (kjørbare)	56	«
« 10,5 « kanoner	20	«

Av 12 cm. kanoner	32	stk.
« 15 « haubitser (kjørbare)	48	«

Ialt for hæren 528 stk. skyts.

I Se utrykt bilag.

Med hensyn til marinens behov henvises til utrykt bilag.

Desuten maa erindres at hjemmefabrikation foruten at skaffe nyt skyts ogsaa maa løse bl. a. den opgave at skaffe nye kjernerør og reservedeler m. v. til utskiftning av utslitte — et forhold som særlig i krig vil spille en stor rolle.

Kommissionen finder den oppgivne produktionsplan saa omfattende, at den for tiden ikke kan gjennomføres uten med assistanse av private verksteder.

Kommissionen anfører bl. a.:

«Da der desuten under krig kræves en fabrikation av 200 stk. skyts pr. aar, finder kommissionen det saa meget mere nødvendig at de private verksteder allerede i fred søkes knyttet til denne fabrikation for derved at indvinde de nødvendige erfaringer som denne forcerede skytsfabrikation under krig maa betinge.

Kommissionen er av den opfatning, at skytsfabrikationen bør foregaa ved saavel kanonverkstedet paa Kongsberg som ved Marinens artilleriverksted, idet dette sidste verksted bør finde anvendelse ikke bare som reparationsverksted for marinens skyts, men ogsaa til nybygning av skyts. Dette ansees som saa meget mere ønskelig som artilleriverkstedet herved kan sikres en kontinuerlig og økonomisk drift.

Ved en rationel utnyttelse av Marinens Artilleriverksted med behørig assistance av private verksteder antar kommissionen, at marinens behov av 10 à 20 stk. 76 mm. kanoner pr. aar bør kunne dækkes i forbindelse med de til enhver tid forekommende reparationsarbeider.

Felthærens behov antas at kunne dækkes av kanonverkstedet paa Kongsberg som foruten at være et montageverksted ogsaa kan fabrikere skytsdele.

Forutsætningen er imidlertid at kanonverkstedet i likhet med Marinens artilleriverksted maa benytte private verksteder til assistance ved skytsfabrikationen.

Kommissionen finder at forutsætningen for saadant samarbeide i den utstrækning som er nødvendig for at faa den foreliggende

Om fuldførelse av kanonverkstedet paa Kongsberg.

arbeidsplan realisert, bør være den at statens kanonverksteder foruten at fabrikere skytsdeler og montere kanoner i den utstrækning verkstederne er indrettet paa, fortrinsvis utfører det forekommende specialarbeide ved skytsfabrikationen — i første række mantling, kaliberboring, rifling etc., mens de mere generelle arbeider utføres ved de private verksteder».

Kommissionen uttaler videre ønskeligheten av at de private verksteder tildeles fabrikation av hver sine bestemte skytstyper indtil en normalisering er helt gjennomført og indarbeidet.

Departementet finder i denne anledning at maatte oplyse at erfaring med fabrikation av prøveskyts her hjemme ved private fabrikker har vist at der opstaar store vanskeligheter ved sammensætningen naar forskjellige deler av samme skyts fabrikeres ved forskjellige verksteder.

Kommissionen anfører videre at en av de viktigste oppgaver ved skytsfabrikationen er fremstilling av gjøtene samt utsmining og varmebehandling av kanonemnene, og har gjort dette spørsmål til gjenstand for en særlig behandling.

I indstillingen anføres bl. a.:

«Kommissionen finder at en forutsætning for den indenlandske skytsfabrikation maa være at samtlige emner fremtidig saavidt mulig blir fremstillet av gjøt fra indenlandske staaiverker.

Kun herved vil disse bli istand til at samle de erfaringer som under en krigstilstand er uomgjængelig nødvendige saafremt man paa dette omraade skal være selvhjulpen.

Kommissionen vil i denne forbindelse ikke undlate at henlede oppmerksomheten paa, at raaemnerne til de 15 cm. haubitser vil være av saa store vegter, at kun Christiania Spigerverk efter den paagaaende utvidelse vil være istand til at levere disse».

Videre anføres:

«For bearbeidelsen av gjøtene anvendes ved den moderne kanonfabrikation praktisk talt udelukkende smipresser til utsmining av emnerne.

Av smipresser findes indenlands for tiden 3 stk.:

1 stk.	1 000 tons	ved	Christiania Staalverk,
1 «	500 —	«	Hamar Jernstøberi & mek. Verksted.
1 «	360 —	«	— « — — « —

Efter nærmere undersøkelse kommer kommissionen til det resultat at for utsmining av mantelemnene til 12 cm. kanoner og 15 cm. haubitser kræves en presse paa minst 1 500 ton.

En 1 000 tons presse vil kunne magte de mindre kalibre. Gjøtdimensionene for mantlene til den 10,5 cm. kanon og 12 cm. haubits ligger dog noget over den grænse en saadan presse kan yde ved rationel drift. Selvsagt vil en 1 500 tons presse kunne utsmi de samme emner som en 1 000 tons for enkelte emners vedkommende endog mere rationelt.

Hvad utgifterne angaar oplyser kommissionen bl. a. at de samlede omkostninger ved presseverket pr. skytsemne blir:

for en 1 000 tons presse	kr.	862,00
« « 1 500 « — «		1 072,00

mens f. eks. Christiania Staalverk for utsmining av berghaubitsrøremner forlanger kr. 1 850,00 pr. stk. eksklusive materiale og varmebehandling, men grovbearbeidet.

Utsmining ved Christiania Staalverk med en 1 000 tons presse vil saaledes bli uforholdsmæssig meget dyrere end utsmining selv med en 1 500 tons presse ved Kongsberg vaabenfabrik.

Kommissionen anfører videre:

«Kommissionen maa efter det her foreliggende anta at det for staten vil være økonomisk fordelagtig at anskaffe en egen presse av passende størrelse. Kommissionen anser det ogsaa av hensyn til vor krigsberedskap for nødvendig at landets utstyr med presser blir rigeligere end hvad nu er tilfælde.

I forbindelse hermed skal kommissionen anføre, at den eneste større her i landet værende presse (ved Christiania Staalverk) er saa sterkt optat, at utsminingen av skyts-emner under denne presse ikke for tiden kan finde sted uten som natarbeide. Kommissionen er dog oppmerksom paa, at denne presse vilde kunne utnyttas i høiere grad end hvad nu er tilfælde, saafremt der ved staaiverket hadde været 2 smieovne istedenfor som nu er tilfælde blot 1.

Efterhvert som landet blir mere uavhengig av import av staaiverk av større dimensioner ved hjelp av de allerede eksisterende og under bygning værende staaiverker, maa det antages at en større presse i tilfælde av en indskrænkning i fabrikation av krigsmateriel vil finde anvendelse i den rene fredsindustri.

Hvad spørsmålet om placering av en

Om fullførelse av kanonverkstedet paa Kongsberg.

saadan presse angaar, har kommissionen hat under overveielse, hvorvidt pressen bør placeres ved et privat verksted, og hvorvidt det da skulde være formaalstjenlig at placere pressen i forbindelse med et av vore private staalverker.

En saadan ordning vil vistnok kunne etableres, enten saaledes, at staten yder et direkte tilskud til pressens anskaffelse eller at verkstedet anskaffer pressen mot sikkerhet for at samtlige gjøt blir git vedkommende staalverk i ordre.

I begge tilfælder finder kommissionen at i realiteten vil staten ved anskaffelsen av gjøt staa bundet — et forhold som i det lange løp kommissionen finder litet tilfredsstillende.

Kommissionen vil derfor anbefale, at pressen oppstilles ved et av statens verksteder.

For saavidt mulig at utnytte pressens hele kapacitet har kommissionen overveiet, hvorvidt pressen hensigtsmæssigst kunde placeres ved et av statens verksteder, hvor der kunde antages at være behov for en presse der foruten sit arbeide vedrørende kanonemernes utsmining ogsaa kunde benyttes til andet større arbeide.

Forutsætningen maa dog i alle tilfælde være at pressen anbringes paa et strategisk vel beskyttet sted og med sikker og bekvem kommunikation med de av statens verksteder som skal viderebearbeide skytsemnerne.

Efter befarings og konferanse paa forskjellige steder kommer kommissionen til det resultat at pressen bør oppstilles ved kanonverkstedet paa Kongsberg.

Ved Raufoss patronfabrik og marinens hovedverft stiller kraftspørsmålet sig for tiden hindrende iveien. Sidstnevnte sted har heller ikke nu hverken plads eller hensigtsmæssige kraner.

I forbindelse med spørsmålet om pressens placering kommer kommissionen atter ind paa pressens bruk i civilt øiemed (utsmining av skibsaksler, større turbinaksler etc. etc.).

Angaaende kraftspørsmålet paa Kongsberg opplyser kommissionen at der kan skaffes den fornødne kraft til en 1000 tons presse, mens der til den 1500 tons presse vil mangle 150 h.k.

«Kommissionen antar imidlertid at utsmningsarbeiderne for de 12 cm. kanoner og 15 cm. felthaubitser, hvilke skytssorter som nævnt

betinges de største utpresninger, neppe kan tænkes at komme til utførelse før 1919—1920.

Ved den for tiden paagaaende regulering av Laagen maa det antages at inden den tid tilstrækkelig kraft kan stilles til disposition for pressens hele ydeevne.

For utpresninger av emner til 7,5 cm. kanoner vil der selv med en 1500 tons presse for tiden være tilstrækkelig kraft tilstede.

Skulde omstændighetene medføre at utsminingen av de større stykker nødvendigvis maatte finde sted paa et tidligere tidspunkt end foran antat, under forholde, hvor det maa forutsættes at kanonverkstedet arbeider med dag- og natskift, maa det nødvendige krafttilskud — ca. 150 hk. — i tilfælde rekvireres fra Kongsberg kommunale elektricitetsverk. Kommissionen maa i saa tilfælde anbefale at de nødvendige arrangementer for øket krafttilførsel ordnes paa forhaand».

Kommissionen resumerer med at anbefale :

1. Staten anskaffer en egen presse.
2. Pressen oppstilles ved kanonverkstedet paa Kongsberg.
3. Pressens størrelse vælges paa 1500, alternativt 1000 ton.

Generalfelttøimesteren slutter sig til kommissionens indstilling og uttaler i sakens anledning.

«Som det vil sees, kræves et 1500 tons presseanlæg for fremstilling av 12 cm. kanoner og 15 cm. haubitser. Da Kommanderende General har uttalt, at 15 cm. fremtidig bør være det mindste kaliber for felthaubitser man kan gaa til som tungt feltskyts, er det paakrævet at gaa til anskaffelse av en 1500 tons presse, som nu ikke findes i landet.

Generalfelttøimesteren vil derfor nu som tidligere sterkt anbefale anskaffet den foreslaatte 1500 tons presse fra Nilsen & Winther, Kjøbenhavn, og er efter de av kommissionen givne oplysninger blit bestyrket i, at denne presse bør oppstilles ved kanonverkstedet».

Departementet skal anføre følgende:

Som det vil fremgaa av ovennævnte indstilling, og som det tidligere er fremholdt av generalfelttøimesteren og Kongsberg vaabenfabrik, lar det sig ikke gjøre at foreta nogen reduktion av den i st. prp. nr. 102, 1917 omhandlede plan for kanonverkstedet.

Om fuldførelse av kanonverkstedet paa Kongsberg.

Den oprindelige plan for verkstedets virksomhet — nemlig i første haand at være et montageverksted — er ikke i nævneværdig grad forrykket, selv om den nu er planlagt for at fabrikere enkelte skytsdeler.

Den sidst fremsatte plan inklusive den nu foreslaede presse er dikteret bl. a. av den omstændighet at kanonverkstedet maatte lægges utenfor Kristiania (kfr. st. prp. nr. 102, 1917) samt at man ikke saa snart og ikke i den utstrækning som oprindeligt antat kan gjøre regning paa assistance av nuværende private fabrikker.

Marinens artilleriverksteder vil ha mere end nok med at tilfredsstille marinens behov for nyfabrikation samt reparation av skyts, og hærens krav er saa store at kanonverkstedet paa Kongsberg — selv med en meget omfattende assistance av private verksteder — ikke vil kunne overta noget arbeide for marinen i en længere aarrække.

Gjødene til kanonemnene kan vi inden forholdsvis kort tid faa hjemme, men landet mangler smipresser.

Som det sees, haves der i landet kun 1 presse paa 1000 ton — ved Christiania staalverk. Denne presse er for liten for utsmining av emner til det 12 og 15 cm. skyts, den er sterkt optat, likesom en benyttelse av den vil falde meget kostbar. Anskaffes ingen presse, blir staten bl. a. helt avhengig av vedkommende private verksted, som derved faar monópol paa nedsmining av skytsemner. En smipresse maa derfor anskaffes.

Nøier man sig med en 1000 tons presse avskjærer man sig adgangen til at fabrikere større skyts end 10,5 cm. kanoner og 12 cm. haubitser.

Departementet er efter kommissionens indstilling blit bestyrket i det av Kommanderende General og generalfelttøimesteren fremholdte at 15 cm. felthaubitser og 12 cm. kanoner er det mindste maal man maa sette sig ved hjemmefabrikation av skyts. Av hensyn til landets krigsberedskap maa vi være uavhengig av utlandet iallefald ved tilveiebringelsen av dette og mindre skyts.

Følgelig er en 1500 tons presse nødvendig.

Departementet foreslaar derfor en saadan anskaffet og placert ved kanonverkstedet paa

Kongsberg overensstemmende med kommissionens og generalfelttøimesterens forslag.

I omkostningsoverslaget i st. prp. nr. 102 1917 indgik et presseverk (en 750 tons presse) med kr. 160 000,00.

Omkostningsoverslaget for kanonverkstedet med den nu foreslaede 1500 tons presse samt vedvarende prisstigninger vedrørende anlægget stiller sig saaledes (kfr. st. prp. nr. 102, 1917):

1. Bygninger og maskiner	kr.	700 000,00
2. Grundindkjøb og sidespor	«	100 000,00
3. Tilskud til Kongsbergs kommunale elektricitetsverk	«	12 000,00
4. Presseverksanlæg	«	450 000,00
5. Tilfældige utgifter og prisstigninger	«	88 000,00
Tilsammen	kr.	1 350 000,00
Tidligere er bevilget	«	600 000,00
Til rest	kr.	750 000,00

Det er indlysende at en hurtig og tilfredsstillende ordning av denne sak — hjemmefabrikation av skyts — er av fundamental betydning for hele vort krigsberedskap.

Anskaffelse av artillerimateriel fra utlandet under en situation som den nuværende har erfaringsmæssig vist sig ugjærlig — med undtagelse av nogle antiballonkanoner som det alene ad diplomatisk vei og efter langvarige forhandlinger er lykkedes at faa ind i landet. I krig maa man regne med at al tilgang av saadant materiel fra utlandet kan svinge.

Det har derfor været administrationen meget magtpaaliggende under den nuværende situation at iverksette de heromhandlede arbeider og anskaffelser saa snart som mulig.

Man har imidlertid av hensyn til Stortingets stilling til saken — kfr. før nævnte indst. S. LXXII, 1917 — desværre ikke kunnet gaa til anskaffelse av den 1500 tons presse hvorom tilbud i nogen tid har foreligget fra et dansk firma.

Om fuldførelse av kanonverkstedet paa Kongsberg.

Den nu paany fremlagte plan (som kun hvad pressens størrelse angaar adskiller sig fra den i st. prp. nr. 102 omhandlede) er som det sees ogsaa tiltraadt av de civiltekniske autoriteter — professor Sæland og direktør Høy — som bl. a. forutsættes at ha indgaaende kjendskap til indenlandske verksteders ydeevne i heromhandlede øiemed.

Departementet maa derfor paa det indstændigste anbefale at der gives fornøden bevilgning til anordning av kanonverkstedet paa Kongsberg overensstemmende med forslaget i denne proposition.

Ved nærværende anledning opføres kr. 500 000,00 som vil medgaa i indeværende termin utenom hvad der tidligere er bevilget.

I henhold til det anførte tillater departementet sig at

indstille:

At Deres Majestæt vil bifalde og underskrive vedlagte utkast til proposition til Stortinget vedrørende kanonverkstedet paa Kongsberg.

Om fullførelse av kanonverkstedet paa Kongsberg.

Hans Majestæt Kongens proposition til Stortinget om fullførelse av
kanonverkstedet paa Kongsberg.

Vi Haakon, Norges Konge,

gjør vitterlig:

Stortinget indbydes til at fatte følgende

beslutning:

Stortinget samtykker i at kanonverkstedet paa Kongsberg opføres og utstyres overensstemmende med den av Forsvarsdepartementet avgivne indstilling i saken, og at der hertil for terminen 1917—1918 bevilges yderligere paa det ekstraordinære statsbudget kr. 500 000,00.

Forsvarsdepartementets indstilling i saken vedlægges i avtryk.

Git paa Kristiania slot den 9de november 1917.

Under Vor haand og rikets segl

Haakon.

(L. S.)

Gunnar Knudsen.

Hesselberg.